

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 332

Зеліч В.В.*доцент, кандидат економічних наук
Ужгородського національного університету***Агій А.В.***студентка факультету міжнародного менеджменту,
логістики та бізнесу
Ужгородського національного університету*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

У статті розглянуто ефективність використання природних ресурсів провідних країн світу, здійснено зіставлення наявних і використовуваних природних ресурсів країн. Проаналізовано використання природно-ресурсного потенціалу країни та показник економічної могутності країни – ВВП на душу населення. Досліджено механізм конкурентних переваг на досвіді різних країн.

Ключові слова: природні ресурси, ефективність, конкурентна перевага, ВВП на душу населення.

Zelich V.V., Agiy A.V. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ ДОСТИЖЕНИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ В РАЗЛИЧНЫХ СТРАНАХ МИРА

В статье рассмотрена эффективность использования природных ресурсов ведущих стран мира, произведено сопоставление имеющихся и используемых природных ресурсов стран. Проанализировано использование природно-ресурсного потенциала страны и показатель экономической мощи страны – ВВП на душу населения. Исследован механизм конкурентных преимуществ на опыте различных стран.

Ключевые слова: природные ресурсы, эффективность, конкурентное преимущество, ВВП на душу населения.

Zelic V.V., Ahiy A.V. EFFICIENT USE OF NATURAL RESOURCES ACHIEVE COMPETITIVE ADVANTAGE AROUND THE WORLD

The article examines the effectiveness of natural resources leading countries, comparison of available and used natural resources. Analyzed the use of natural resource potential and economic power of the country indicator – GDP per capita. Studied Mechanical competitive ship on the experiences of different countries.

Keywords: natural resources, efficiency, competitive advantage, the GDP per capita.

Постановка проблеми. Метою даної статті є дослідити вплив наявності природних ресурсів на розвиток економіки та добробуту в країні, розглянути вплив основних факторів для досягнення конкурентоспроможності на світових ринках, а також проаналізувати твердження М. Портера: «Наявність у країні природних ресурсів не може стати конкурентною перевагою нації. Навпаки, країни з багатими природними ресурсами можуть відставати в економічному розвитку, а ті країни, які відчувають нестачу природних ресурсів, – активно розвиватися. Такий розвиток пов'язаний із набутими перевагами, але не з факторами виробництва і тим більше не з використанням природних ресурсів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню природних ресурсів приділяли увагу такі зарубіжні вчені, як Д. Гаврлін, С. Гландін, Д. Джунусова, А. Колоколов. Дослідженням природних ресурсів також займалися вітчизняні вчені, а саме: П. Тутковський, С. Рудницький, Г. Висоцький, Б. Срезневський, Й. Косоногий, О. Шмідт, В. Різниченко.

Виклад основного матеріалу.

1. Ефективність використання природних ресурсів у різних країнах світу.

М. Портер відомий як фахівець з вивчення економічної конкуренції, зокрема конкуренції на міжнародних ринках, є фундатором теорії конкурентних

переваг [5]. Він поєднав макроекономічний аналіз конкурентних переваг країни з дослідженням відмінностей розвитку фірм, що застосовують зовнішньоекономічні стратегії.

Дослідження у цій статті показало, що можна спростувати твердження М. Портера про те, що країни з багатими природними ресурсами можуть відставати в економічному розвитку, а ті країни, які відчувають нестачу природних ресурсів, – активно розвиватися.

М. Портер довів, що успіхи країн з багатою експортною складовою зумовлені сучасними конкурентними перевагами фірм, які ґрунтуються на постійно здійснюваних інноваціях та оновленні технологій.

Природні ресурси – це природні багатства регіону, які використовуються або можуть бути використані в матеріальному виробництві. Їх поділяють на вичерпні та невичерпні. В тому числі вичерпні поділяють на не відновлювані – мінеральні (вугілля, нафта, газ, руди металів тощо) і відновлювальні (ґрунти, рослини, тварини, деякі мінеральні ресурси). До невичерпних належать космічні (сонячна радіація, морські припливи тощо), кліматичні (атмосферне повітря, енергія вітру тощо) ресурси.

Загальний земельний фонд України становить близько 603,6 тис. км², з яких 71,2% становлять сільськогосподарські землі (рілля – 55,1%, багато-

річні насадження – 1,7%, сіножаті і пасовища – 12,5%). Лісами вкрито 17,2% загальної площі держави, під забудовами знаходяться 3,8%.

Провідне місце серед паливних ресурсів займає кам'яне вугілля, 98% якого добувають у Донбасі, решту – у Львівсько-Волинському басейні. Найбільші поклади бурого вугілля – у Дніпровському басейні (2,4 млрд т).

Найбагатша Україна на рудні металеві корисні копалини, насамперед руди чорних металів. На її території сконцентровано до 20% світових ресурсів марганцевих руд, найбільше яких видобувається в Нікопольському родовищі. Запаси залізних руд становлять 12% від світових і зосереджені у більш ніж 80 родовищах [3]. За запасами нафти і газу Україна посідає четверте місце в Європі після Норвегії, Великобританії і Нідерландів.

За ефективністю економіки (за ВВП на душу населення) Україна посідає 104-те місце станом на 8 жовтня 2014 року, і становить 8651 дол. США [6].

Природно-ресурсний потенціал Німеччини доволі вичерпаний. Головним багатством Німеччини є кам'яне (Рурський та Саарський басейни) та буре вугілля [8]. Рурський басейн посідає за запасами перше місце у Західній Європі, проте умови видобутку складні. Є також великі запаси калійних солей [7].

На відміну від низької забезпеченості природними ресурсами Німеччина займає доволі престижне місце у світовій економіці. Вона «фінансує» Європейський Союз. Німеччина займає 16-те місце у світі за ВВП на душу населення, який становить 43475 дол. США [6].

США має найбільше запасів кам'яного і бурого вугілля (115891 млн т і 134103 млн т відповідно). Загалом США володіють найбільшим у світі масивом ріллі (186 млн га), але при цьому показник розораності території порівняно невисокий – 20,3% (для порівняння: в Україні розораність становить 57,5%). США займають 1 місце у світі за вартістю мінеральної сировини, яку вони видобувають самостійно [4]. США виплавляють 100 млн тонн сталі на рік та займають за цим показником 3-є місце в світі після Китаю та Японії. ВВП на душу населення – 53001 дол. США [6].

Китай має значний земельний фонд, великі запаси корисних копалин, потужні гідроресурси. Китай надзвичайно багатий сировинними паливними і мінеральними ресурсами [1]. Великі запаси залізної руди – 5 млрд т (третє у світі). За загальними запасами кам'яного вугілля (1,5 трлн т) Китай поступається лише США. Зарозвіданими запасами нафти (3 млрд т) і газу (200 млрд м³) Китай значно поступається провідним нафтовим країнам [4]. ВВП Китаю на душу населення становить 11868 дол. США [6].

Природно-ресурсний потенціал Японії досить обмежений. Корисні копалини дуже різноманітні, але великих родовищ, здатних служити базою для високо розвинутої промисловості Японії, майже немає. Доволі значні запаси лише сірки й вапняків. Є родовища вугілля, марганцевої, свинцево-цинкових та мідної руд. Незначні запаси золота, срібла, ртуті та хромітів [4]. Японія покриває свою нестачу природних ресурсів високим рівнем кваліфікації робочої сили, активним використанням капіталу та високим рівнем науки і техніки. При дослідженні природно-ресурсного потенціалу Японії виправдовується твердження М. Портера, адже Японія успішно розвивається за рахунок набутих переваг, а не за рахунок природних ресурсів [1]. Показником цього може слу-

гувати ВВП на душу населення – 36654 дол. США, а також питома вага сільського господарства у ВНП – 2,2% [6].

Росія має потужний і різноманітний природно-ресурсний потенціал, здатний забезпечити необхідні обсяги власного споживання та експорту. У країні відкрито і розвідано близько 20 тис. Родовищ корисних копалин, з них 37% введено в промислове освоєння [2]. Загальна вартість розвіданого і оціненого мінеральної сировини перевищує 28 трлн дол. США. Росія знаходиться на одному з перших місць у світі за запасами більшості природних ресурсів, у тому числі запаси природного газу становлять 33% світових, залізних руд – 25%, алмазів – 50%. У структурі мінерально-сировинної бази 71% складають паливно-енергетичні ресурси, представлені газом, вугіллям, нафтою, 15 – не рудна сировина, 13 – чорні та кольорові метали. У тому числі ВВП на душу населення станом на 8 жовтня 2014 р становить 24298 дол. США [6].

Таблиця 1

Ступінь розвитку країн за 2 критеріями

№	ВВП на душу населення (дол. США) *	Природно-ресурсним потенціалом
1	США (53 001)	Росія
2	Німеччина (43 475)	Китай
3	Японія (36 654)	США
4	Росія (24 296)	Україна
5	Китай (11 868)	Німеччина
6	Україна (8 651)	Японія

* За даними [6]

За даними дослідження можна спростувати твердження М. Портера. Але його твердження виправдовується для Японії та України. Японія бідна на природні ресурси, але вміло залучає капітал і розвиває економіку, імпортує 97% сировини. Натомість Україна із своїм міцним природним потенціалом не здатна повністю її використовувати здебільшого із-за відсутності сучасних технологій.

У сучасному світі наявності природних ресурсів не є такою важливою. Практика свідчить: чим більша доля сфери послуг в економіці країни, тим більш розвинена країна. Прикладом може слугувати Японія, де частка сфери послуг становить 66,4%. У США 73% робочої сили зайнято у сфері послуг.

2. Аналіз досягнення конкурентних переваг за М. Портером на досвіді різних країн.

Аналіз конкурентної переваги нації Майкла Портера привернув увагу аналітиків та високопоставлених політиків до концепції розвитку промислового потенціалу нації, ефективності використання природних ресурсів. Рамка Майкла Портера, розроблена в «Конкурентних перевагах націй», пов'язує поведінку фірми та економічну політику на мікро- та макроекономічному рівні. М. Портер звернувся до питання, чому деякі країни виробляють, у відносному значенні, набагато більше конкурентних фірм. Портер зазначає, що міжнародний успіх в окремій галузі визначається чотирма загальними взаємопідсилюючими факторами, які створюють середовище, що надає можливість цим фірмам конкурувати – так званий «Діамант Портера».

М. Портер вважає, що конкурентоспроможність країни варто розглядати крізь призму міжнародної конкурентоспроможності не окремих її фірм, а об'єднань фірм різних галузей, причому принципове значення має здатність цих об'єднань ефективно використати внутрішні ресурси.

М. Портер дійшов висновку, що найбільш конкурентоспроможні транснаціональні компанії зазвичай не розкидані безсистемно по різних країнах, а мають тенденцію концентруватися в одній країні, а іноді навіть в одному регіоні країни. Пояснення цього явища полягає у наступному, одна або кілька фірм, досягаючи конкурентоздатності на світовому ринку, поширює свій позитивний вплив на найближче оточення: постачальників, споживачів і конкурентів. А успіхи оточення, у свою чергу, впливають на подальше зростання конкурентоспроможності даної компанії.

Теорія конкурентних переваг М. Портера показує залежність конкурентоспроможності країни на світовому ринку від певних параметрів. На конкурентоспроможність нації впливають:

1) *факторні умови* – конкурентні переваги країни залежать від рівня забезпеченості факторами виробництва певної кількості та якості;

2) *умови попиту на внутрішньому ринку* – стан внутрішнього ринку у взаємозв'язку з потенційними можливостями зовнішнього ринку вирішальним чином впливає на підприємницьку ситуацію. Тут важливо відзначити й національні особливості (економічні, культурні, освітні, етнічні, традиції й звички), які впливають на вихід фірми за кордони країни. Підхід М. Портера передбачає пріоритетне значення вимог внутрішнього ринку для діяльності окремих компаній;

3) *рівень розвитку обслуговуючих галузей та близьких галузей і виробництв* – забезпеченість відповідним обладнанням, існування тісних контактів з постачальниками, комерційними та фінансовими структурами сприяє підвищенню конкурентоспроможності;

4) *стратегії фірми* та конкурентна ситуація – ринкова стратегія та організаційна структура фірм, які передбачають необхідну гнучкість, і достатня конкуренція на внутрішньому ринку є серйозними стимулами для успішного включення в міжнародну торгівлю;

5) *роль уряду* – державна підтримка експортних галузей, надання їм пільгового кредитування та оподаткування, розвиток конкурентного середовища у країні тощо;

6) *випадкові обставини* – зміни умов інвестування, інновації, природно-кліматичні умови, що призводять до коливань витрат виробництва національної продукції щодо світового рівня [11].

Рис. 1.1. Екологічно безпечна стратегія конкурентних переваг [11]

Враховуючи той факт, що охорона довкілля стала ключовим моментом у розвитку багатьох національних економік, а показники екологічної ефективності виробництва і споживання увійшли до складу основних характеристик товарів, стратегія конкурентоспроможності національної економіки може трансформуватися. До її складу, поряд із класичними детермінантами, які відокремив М. Портер, доцільно додати ще одну – так звану «*екологічну детермінанту*» (рис. 1.1).

Успішна реалізація стратегії конкурентоспроможності залежатиме від повноти використання товаровиробниками їхніх конкурентних переваг.

Забезпеченість факторами виробництва. Вирішальна роль належить науково-технічному і виробничому потенціалу, наукоємним галузям, розвинутій інфраструктурі промислових економічних районів. Перевага надається висококваліфікованій робочій силі, високо-технологічним галузям виробництва товарів.

Параметри внутрішнього попиту. Саме зростання внутрішнього попиту впливає не тільки на ситуацію на внутрішньому ринку, а й на динаміку експортно-імпорتنних операцій. Внутрішній попит, у свою чергу, стимулює інновації і поліпшення якості продукції.

Наявність конкурентоспроможних галузей-постачальників. Високий ступінь ресурсоемності виробництва з одного боку і монополізованість ринку постачання ресурсів з іншого – ось ті чинники, які негативно впливають на ефективність використання ресурсів у процесі виробництва, у тому числі і природних. Лібералізація економічних відносин у цій сфері діяльності може певною мірою виправити становище.

Особливості національної стратегії. Економічне зростання, як правило, створює сприятливі передумови для пом'якшення митної політики: зниження тарифів; зміни митних процедур, процедур стандартизації і сертифікації продукції відповідно до міжнародних стандартів і правил; забезпечення конкуренції через відмову від дискримінаційного протекціонізму, зокрема субсидування експорту і обмеження імпорту; зменшення ролі держави в регулюванні економіки.

Забезпечення екологічної безпеки досягається завдяки урахуванню екологічних інтересів у всіх сферах діяльності, реалізації широкого кола екологічних, економічних, політичних, технічних, інституційних та інших заходів. Удосконалення взаємозв'язків, що виникають у системі «торгівля – суб'єкт господарювання – довкілля», можливе на основі принципів екологічного захисту через торговельні механізми [11].

У своїй теорії М. Портер виділив чотири детермінанти («ромб національних переваг») – складові успіху, які визначають стан середовища, всередині якого формуються конкурентні переваги галузей і фірм, а саме:

1. *Параметри факторів виробництва.* Це насамперед фактори, пов'язані з науково-технічним прогресом, – інформаційна, наукова і технічна забезпеченість та стан ринкової, виробничої і соціальної інфраструктури, а також, крім того, традиційні фактори виробництва – праця, земля, капітал, підприємницька активність.

2. *Стратегія фірми.* Вона має відповідати становищу фірми у галузі і стану ринку. Правильно обрана стратегія передбачає формування прогресивної бізнес-структури, заснованої на ефективному менеджменті.

3. *Параметри попиту.* Це на-самперед місткість ринку, його динаміка, диференціація, рівень вимог покупців до якості товару.

4. *Споріднені і підтримуючі галузі.* Вони забезпечують експортні галузі необхідними матеріалами, комплектуючими виробами, інформацією. Це єдність взаємопов'язаних галузей – кластер.

М. Портер підкреслював, що на світовому ринку існує конкуренція фірми, а не урядів. Уряди можуть лише сприяти успіху конкурентної боротьби вітчизняних виробників. Держава може посилити фактори успіху фірми шляхом виваженої економічної політики, підтримки інноваційного процесу і стимулювання експорту.

Їм же розроблена система детермінант конкурентної переваги країн, що отримала назву «конкурентний ромб» (або «діамант») за кількістю основних груп таких переваг. До них відносяться: факторні умови: людські та природні ресурси, науково-інформаційний потенціал, капітал, інфраструктура, у тому числі фактори якості життя; умови внутрішнього попиту: якість попиту, відповідність тенденціям розвитку попиту на світовому ринку, розвиток обсягу попиту; суміжні та обслуговуючі галузі (кластери галузей): сфери надходження сировини та напівфабрикатів, сфери надходження устаткування, сфери використання сировини, устаткування, технологій; стратегія та структура фірм, внутрішньогалузева конкуренція: цілі, стратегії, способи організації, менеджмент фірм, внутрішньогалузева конкуренція. Крім того, існують дві додаткові змінні, що у значній мірі впливають на обстановку в країні. Це випадкові події (тобто ті, які керівництво фірм не може контролювати) і державна політика [9; 12, с. 250].

Рис. 1.2. Джерела локальних конкурентних переваг («Діамант М. Портера») [11, с. 273]

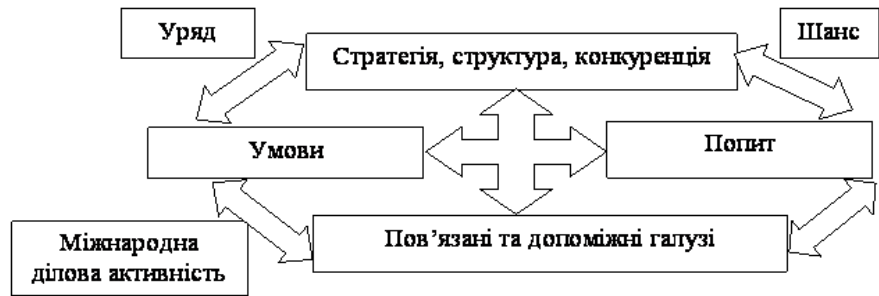

Рис. 1.3. Модель «Діамант»

Всі чотири умови мають бути сприятливими для того, щоб промисловість у межах будь-якої країни досягла міжнародного успіху. Саме останній з цих факторів вказує на важливість розташування та надає пояснення добре відомого успіху Силіконової долини в електроніці та Голівуду в кіноіндустрії. Чотири частини діаманту представляють чотири основних атрибуту, що впливають на регіональну продуктивність та інновації [14].

Тобто американський вчений М. Портер змоделивав вплив географічного розташування компаній на конкурентну боротьбу з використанням чотирьох взаємозалежних сил, представлених графічно у вигляді ромбу. Так званий «Діамант Портера» став широко використовуватися в теорії (рис. 1.2).

Згодом у модель «Діамант» фінські економісти додали блок «Міжнародна ділова активність» (International business activity) у якості третьої зовнішньої сили, що враховує глобальні економічні процеси (рис. 1.3).

Таким чином, на сьогоднішній день у застосуванні підходу для регіону є: можливість збереження та зміцнення єдиного економічного простору території за допомогою комплексного розвитку інноваційно-орієнтованих кластерів; максимально можливе на-

ближення виробництва до ресурсів та місць споживання готової продукції; рівномірне розміщення виробництва по території країни, націлене на вирівнювання рівня соціально-економічного розвитку регіонів; зміцнення конкурентоздатності та обороноздатності держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За даними дослідження можна спростувати твердження М. Портера. Але його твердження виправдовується для Японії та України. Японія бідна на природні ресурси, але вмiло залучає капітал і розвиває економіку імпортуючи 97% сировини. Натомість Україна із своїм міцним природним потенціалом не здатна повністю її використовувати здебільшого із-за відсутності сучасних технологій.

У сучасному світі наявності природних ресурсів не є такою важливою. Практика свідчить: чим більша доля сфери послуг в економіці кра-

їни, тим більш розвинена країна. Прикладом може слугувати Японія, де частка сфери послуг становить 66,4%. У США 73% робочої сили зайнято у сфері послуг.

Дослідження показали що переважання в економіці виробничих об'єднань, а не ізольованих фірм і галузей виявляє важливість розуміння природи конкуренції та ролі географічного розташування для конкурентних переваг. Тобто завданням для української економіки є необхідність переходити від ізольованих фірм до безлічі різноманітних, стабільно діючих об'єднань, розширювати та поглиблювати їх діяльність, збільшувати їх ефективність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бершадська Т.В. Економічна та соціальна географія світу : підручник та посібник. – 2001. – 264 с.
2. Морозова Т.Г., Победина М.П., Поляк Г.Б., Шишов С.С. Регіональна академія : підручник для студентів ВНЗ. – 1998. – 472 с.
3. Тарангул Л.Л., Горленко І.О., Євтушенко Г.І. Розміщення продуктивних сил : посібник. – К., 2000. – 264 с.
4. Конспект лекцій з географії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/18421014/geografiya/ekonomiko-geografichna_harakteristika_krayin_svitu.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hbs.edu/faculty/Pages/profile.aspx?faclid=6532>.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/weorept.aspx?sy=2011&ey=2013&ssd=1&sic=1&sort=subject&ds=%2C&br=1&....>
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukmap.su/uk-g11/1373.html>.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/z_info/ger/999.html.
9. Миграян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.krsu.edu.kg/vestnik/2002/v3/a15.html>.
10. Портер М.Е. Конкуренция. – Москва : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
11. Портер М. Международная конкуренция. – М. : Международные отношения, 1993. – 580 с.
12. Porter M.E. Clusters and the New Economics of Competition // Harvard Business Review. – 1998. – November-December. – P. 77-90.
13. Посібник з кластерного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sme.ukraine-inform.org.ua.